

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ
(Зі збірника І. Рудченка)

Гордий царь.

Про царенка Івана та чортову дочку.

З 5-ма малюнками Ю. МАГАЛЕВСЬКОГО.

Українське Видавництво в Катеринославі.
Філія для Правобережної України.

Катеринослав — Кам'янець — Ляйпціг.

1 9 2 0

Гордий царь.

Десь-не-десь, в де-якомусь царстві, в де-якомусь государстві, — не в нашій землі, не за нашої пам'яті, — жив собі царь, та такий гордий, такий гордий, що не доведи Господи! Хто б йому що не радив, що б не казав — нікого не послухає, а робить усе, що тільки йому на думку впаде, й ніхто йому перечити не смій. Засумували всі міністри та бояри, засумував і люд увесь.

Раз пішов царь до церкви. Слухає — піп читає святе письмо . . . Якесь там слово йому не вподобалось. Після служби йде царь додому й звелів попа привести. Приходить піп.

»Як ти посмів читати таке й таке місце?»

— Як же не читати, — каже, — коли написано.

»То що, що написано? Це буде написано не знати-що, то ти й читатимеш? Щоб ти те місце замазав — і більше читати не смій!

— Не я, ваше царське величество, писав ті слова, — каже піп, — не мені їх і замазувати!»

»Як ти смієш мені перечити? Я царь — ти повинен мене слухати!»

— Усе, — каже піп, — буду слухати, а в церковнім ділі Бог постановив, а людям не змінити!

»Як то не змінити?« крикнув царь . . . »Коли хочу змінити, то й зміню! Щоб ти мені зараз

викинув слова ті й щоб ніко́ли не читав їх у церкві — чуєш?»

— Не смію, — каже — не моя воля.

»Я тобі приказую!«

— Не смію! — каже.

»Ну, так даю тобі три дні подумати, а четвертий день увечері явись до мене й не зносити тобі голови на плечах!«

Піп низенько вклонився й пішов додому.

Кінчається третій день, а піп і сам не знає, що робити? Вмерти б за віру не страшно — та жінка, дітки маленькі . . . Ходить та плаче . . . Горе! Ліг він і спати — так не спиться. Коли к світу заснув, заснув і бачить у-ві-сні стоїть в головах янгол, тай каже:

»Не бійся нічого: Бог мене послав на землю боронити тебе!«

Устав піп уранці радий, наче тільки що народився, й помолився щиро Богу.

Прокидається й царь уранці та й гукнув, щоб скоріш мисливці збіралися — на полювання поїде.

Полюють вони в лісі. Коли бачить царь: олень вискочив із куща. Царь за ним; так женеться: олень не втече, царь не дожене. Розпалився царь, погнав коня: ось-ось настигне . . . Коли річка на дорозі. Олень у воду; царь одєжу з себе, та собі у воду. Плавати вмів добре, думав — настигне. От-от ще кришечку — й за роги б ухопив! — А олень перепливав на беріг — і царь разом, та тільки хотів його за роги — аж оленя й не стало . . . (Бо то був янгол!) Царь здивувався — дивиться сюди, туди: де той олень подівся? Коли бачить: на тім боці хтось одягається в його одєжу, сідає на його коня й

рушає. Царь думав, що то злодій який, або що (а то був той самий янгол). Прийняв він на себе обличчя царя, догнав мисливих, та й поїхав з ними додому. А царь зостався голий у лісі.

Коли дивиться — аж далеко десь дим піднімається над лісом, і неначе хмара стає по сизому небу. Він подумав: »То, мабуть, мої мисливі палять!« Пішов тоді на той дим, Приходить, аж

то цегельня. Робітники повиходили — дивляться: що воно за чоловік голий? А він у кущах ноги покалічив, тіло подряпане . . . Люде змилювались над ним, дали йому стару завалящу свитину, винесли йому їсти хліба черствого та огірків . . . Питають:

»Скажи, чоловіче, хто ти такий?«

— Дайте, — каже, — наїмся, а то їсти хочу!!

Нагодували його. Може, він з роду не їв нічого з таким смаком, як той хліб черствий та огірки.

От як наївся, то й каже:

— Тепер скажу вам, хто я такий: я царь ваш. Як достанусь у столицю, то я вас нагороджу!

»Ах, ти ледащо! Щоб ти, старець якийсь, так смів себе царем величати?! Подивись на його: ще й винагороджувати хоче! . . .«

— Ви, — каже, — не смійте мене лаяти, бо звелю вам голови рубати!

(Забувся: думав, що дома).

»Хто? ти?!«

Та давай його бити. Били-били, взяли й прогнали.

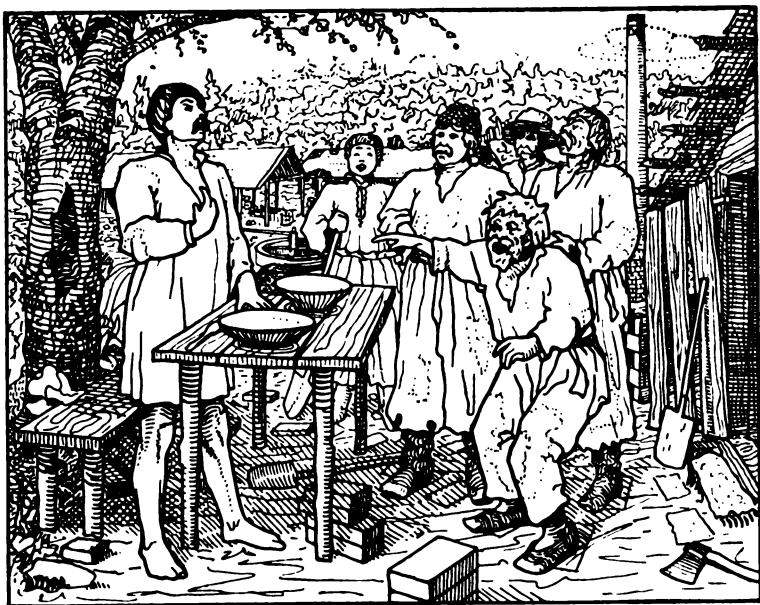
Пішов він по лісу, блукаючи.

Іде та йде — аж бачить знову: дим піднімається над лісом. Він знову думав, що то мисливі та йде на них. Аж увечері вже знову приходить до другої цегельні. Там над ім змилювались: нагодували його, напоїли, дали йому драні штанці та сорочку, бо й самі бідні були. Вони ж ду-

мали, що то так собі якийсь бідний чоловік, може, од рекрутів ховається, або що; а він як наївся та одягся, то й каже:

»Я царь ваш!«

Ті сміються над ім. Він знову посварився з

людьми. І ті його побили добре та й прогнали. Він і пішов собі у ліс — аж уже й ніч. От він приліг під деревом та й переночував; а вранці, вставши, й поплівся — куди очі глядять.

Аж ось приходить у третю цегельню; та вже й не признається, що він царь: усе думає про те, що якби йому в столицю достатися. От і там

його нагодували робітники, та бачать, що в нього ноги босі покалічені — змилювались: дали йому старенькі чоботи. Він їх питає:

»Чи не знаєте — куди тут шлях на столицю?»

Вони йому розказали. А вже далеко увійшов за цілий день . . .

Пішов він тою дорогою, якою йому показано. Іде та йде й приходить у якесь містечко. Аж от перестрів його на дорозі становий:

»Стій!» — кричить.

Він став.

»Пашпорт є?»

— Ні, нема!

»Як же ти без пашпорта ходиш? Ти блудяга якийсь? . . . Візьміть його!» крикнув на соцьких.

Тут де не взялись — взяли його та й посадили в холодну. — Через кілька часу питають:

»А звідки ти?»

Він і сказав: з такої й такої, каже, столиці. Тоді його скували з злодіями та й повели.

Привели його в столицю та й знову садовлять у тюрму. Через який час приходить старший і розпитується: хто за що сидить. От один каже:

»Мене», каже, »пан, знай, бив і жінку одняв у мене, — так я терпів-терпів та й посадив його на вила: та то мене оце сюди й посадили!»

Підходить до другого:

»А ти», пита, »за що?»

»У москалях», каже, »був, так мене били та

нівечили, що не вмію на трубі грати, так я й утік; а мене оце й піймали . . .»

»А ти за що?» пита далі.

»А я«, каже, »не мав що їсти, та й поліз до пана в комору, — так мене сюди завдали.«

А там инший каже, що »з багатцем у шинку побився«, — так багачеві й нічого, а він у тюрмі опинивсь . . .

Сказано, хто за що. А це підходить старший до його:

»А ти«, пита, »за що, дідусю?»

От він йому й розказав усю правду:

»Був я царем, та таке й таке приключилося зі мною . . .»

Тут на його дивляться, що він зовсім неподібний до царя. А він, звісно, за довгий час змарнів, борода одросла . . . Куди там — зовсім не подібний! . . . А таки запірається, що царь. Як уже його не запитували:

»Царь та й годі!»

От і порішили всі, що він божевільний та й вигнали його з тюрми:

»Навіщо«, кажуть, »дурного будем держати, тільки хліб царський переводить.«

І як випустили його, — то так бідує, так бідує, що Господи! Як що знайде яку роботу (а до роботи не звичний), та ще й нічого; а часом — то тим тільки й живе, що випросить шматок хліба. Ночує — де Бог дасть: часом де в бур'яні, або так де під тином. До того дожився!

А янгол, зробившись царем, поїхав з мисливими додому. Приїхав. Ніхто й не догадується, що то не царь, а янгол. Коли учевері й приходить до його піп та й каже:

»Воля твоя, царю, голову мою зняти: не при-

стану я на те, щоб викинути й слово з святого письма!»

А царь йому:

— Ну, слава Богу! Тепер я знаю, що у моїм царстві є такий піп, що міцно стоїть за слово боже. Роблю тебе найстаршим архиресм.

Піп подякував, уклонився до землі та й пішов

собі, дивуючись: що це таке, що з гордого царя та зробився такий тихий та справедливий?

От усі дивуються, що таке з царем сталося, такий зробився тихий та поважний, по полюваннях не роз'їжджає, а все ходить, розпитується: де яка неправда, чи яка кому кривда, чи що; на все сам увагу звертає: скрізь суд справедливий чинить, судців та розсудчиків справедливих назначає . . . Як перше народ сумував, так тепер радіє: і податки невеликі й суд справедливий!

А царь той — так бідує, так бідує!

Коли через три роки приходить такий царський указ: щоб на такий-то й на такий день усі сходились до царя обідати: і багаті, й убогі, й пани, й мужики!

От і посходились усі, прийшов і той царь нещасливий. А на царськім дворі такого столів понакривано, що Господи! — Сідають усі за столи, п'ють та їдять, а царь сам з міністрами всякі напитки та наїдки розношує, кожного сам припрошує; а тому цареві нещасному удвоє проти інших накладає й наливає.

Усіх нагодували й напоїли, а далі царь і почав розпитуватися людей: чи нема кому якої кривди або образи? А як почали вже люде розходитися, — царь став у брамі з мішком грошей і всім дає по гривні, а тому цареві нещасному дав аж три гривні.

Через три роки знову царь зробив обід, і

знову скликає всіх людей. Нагодував, напоїв, розпитався про все, що в його царстві робиться, та по гривні всім, а тому цареві нещасному удвоє давав їсти й пити й на дорогу дав знову три гривні.

Через три роки знов робить сбір:

»Щоб були всі: і багаті, й убогі, і пани, й мужики!«

Посходились люде, понаїдались, подякували — стали розходитися. Той царь нещасливий і собі хоче йти, так він його зупинив. Повів його до себе у палац та й каже:

»Це тобі Бог присудив, щоб ти дев'ять літ покутував свою гордість; а мене послав, щоб я навчив тебе, як царь повинен людей жалувати. Ну, тепер ти, бідуючи та тиняючись по світу, набрався трохи розуму, — то гляди, щоб добре народом правив! Бо з цього часу ти будеш знов царем, а я полечу до Бога на небо!»

Та, це кажучи, звелів йому вмитися й поголитися, — бо борода в нього виросла, наче в па-сішника, — та дав йому царську одежу, а далі й каже:

»Іди тепер — там у покоях сидить царська чесна бесіда, йди туди, то там ніхто тебе й не пізнає, що ти той самий, що старцем тинявся!»

То як сказав це янгол, то й не стало його — тільки одежа лишилася.

От царь перш за все помолився щиро Богу, а тоді й пішов до бесіди.

Од тієї пори правив уже він народом, як його янгол навчив.

Про царенка Йвана та чортову дочку.

Був собі царь і цариця, та не було у них ізроду дітей. Вони вже й Бога просили, щоб хоч, мовляв, одна дитина — не дає Бог.

Поїхав раз кудись царь у гості, чи, може, по ділу, й загрузли в його коні в болоті. Вже він і сьак з ними тягався, вже й так — нічого не зробить, не вирятується. Коли йде чорт і каже:

»А чи даси«, каже, »що в тебе є найлюбішого й наймилішого, то вирятую!«

—»Що ж, — каже царь, — у мене є найлюбішого й наймилішого — жінка?«

»Ні«, каже, »не жінка — я жінки не хочу!«

— »Так, може, хату тобі подарувати?«

»Ні, й хати не хочу! Ти мені подаруй, що в тебе наймиліше! Ти«, каже, »його не знаєш, що воно в тебе є.«

— »Ну, — каже царь, — коли й я не знаю його — бери!«

»Та ще«, каже чорт, »мені не зараз його й віддай, а тільки через десять років!«

Та добре вже, добре — чом!

А того й не знає, що Бог йому дома сина дав.

»Так запиши ж«, каже чорт, »свою кровю, що ти мені даєш.«

— »Як же я, — каже царь, — запишу тобі?«

»А от як!« каже: »візьми та вірж мізинного пальця то й запишеш.«

Царь зробив, як чорт казав — і записав, а чорт і витяг його . . .

»Їдь же«, каже, »тепер додому!«

Тоді царь поїхав собі додому й приїхав благополучно. Коли вступає в хату — йому назустріч усі: з сином поздоровляють. Він так і впав на порозі.

»Сину мій«, каже, »орле мій, не мій же теперати!«

— »Чом же він не твій син? — пита цариця, — хвалити Бога, — каже, — що діждали! Як мій син, так і твій!«

»Ні, не мій він і не твій«, каже царь: »я вже його чортові оддав і записав.«

Цариця тоді в плач, у крик, а за нею й царь. Боже, як почали вбиватися! А далі плакали-плакали, вбивались-убивались, та цариця й каже:

— Я ще, — каже, — буду просити й молити Бога — може, ще й одмолю його.

»Ні«, каже царь, »не одмолиш уже, бо я своєю кровю записав, що через десять років чорт візьме.«

Бачить тоді цариця, що нічого не зробиш, — нічого не сказала, а тільки дуже-дуже почала журитися.

А син тимчасом росте, як на той жаль: росте не літами, а годинами, як із води йде. За п'ять років так виріс — зовсім великий, почав усього вчитися й за рік усього вивчився. І каже тоді своєму батькові, цареві:

»Поставте«, каже, »мені хату особливо; я буду там жити й Богові молитися, щоб урятував мене Бог, бо я вже й сам знаю, що я не ваш.«

Царь і цариця плачуть:

»Боже наш«, кажуть, »Боже, що ми наробили! Та хоч не йди від нас, сину: хоч ми будемо на тебе дивитися — надивимось за чотири роки«.

»Ні«, каже, — аж розсердився: »коли вже ви так наробили, так поставте мені хату!«

Мусів царь поставити. І вже, як поставив, — усе він, син той, там, усе там: все чита й Богу молиться, а до батька й до матері й не здума. Прийдуть иноді та плачучи:

»Ти б«, кажуть, »хоч би коли-небудь до нас хоч би навідався.«

»Ні«, каже, »заразом прийду.«

От він там живе, чита й Богу молиться, а тимчасом і літа вийшли . . . Чорт вороном перекинувся й прилетів до царя:

»А де ти«, каже, »свого сина дів? Оддай, що подарував!« — і стріху йому дере.

— Та одчепись, — каже, — чорте, в мене нема сина!

Чорт розсердився, налітає й хату валяє:

»Оддай«, кричить, »що подарував!« — а до сина не йде.

От царь бачить тоді, що треба, мовляв, — іде до сина й гірко плаче:

»Іди вже«, сину, »бо чорт і хату мені валя.«

— Добре, — каже син, — піду; спитайте тільки, куди ж іти — сам прийду.« — І почав одягатися. А тут чорт і прилетів:

»А що ж«, каже, »чи буде він іти чи ні?«

— Куди ж йому йти? — пита царь і гірко плаче: він сам, — каже, — прийде.

»А просто в пекло нехай іде!« каже чорт.

От син убрався, пішов попрощатися з усіма й пішов собі . . .

»Коли ж, мій сину, ти вернешся?« пита цариця, вбивається.

— Не питайте! — каже, тільки й сказав . . .

»Краще б«, каже, »та було мені тебе закопати!«

Пішов той син та й пішов. І ввійшов у ліс — там стоїть хатка; ввійшов у хатку — а там сидить бабка.

»Добридень вам«, каже, »бабусю!«

— Здоров, — каже, — сину! Куди тебе Бог несе?

»А куди, — каже, — мене Бог несе? В лиху годину!«

— Ні, — сину, — то не в лиху годину.

»А куди ж? Порадьте ж мені, бабусю, щоб не в лиху годину.«

— Поражу, сину! Я це вже давно знаю, що

тобі буде. Йди, — каже, — сину, оцісю дорогою, там буде стояти кущ зіноваті ¹⁾ над водою — та слухай же, щоб ти так зробив, як я тобі буду казати.

»Послухаю, — каже, — бабусю, послухаю, — тільки, будьте ласкаві, порадьте!»

— От ти візьмеш, — каже далі та бабуся, — й сядеш під тією зіноваттю й сидітимеш, поки що не прилетить. Там, — каже, — прилетять попереду дві дівчини купатися, а опісля й третя. Ті дві покупаються й будуть убіратися, то ти їм нічого не роби. А третю покинуть, так ти візьмеш у тієї третьої й украдеш одержу та заховаєш і сам заховаєшся — побачиш, що вона тобі буде казати та радити. Та тільки, сину, ти її слухай, що вона тобі тільки скаже, то, може, вона тебе визволить.

»Добре, бабусю, — каже той, — усе зроблю, як кажете», — і прощається з нею.

Пішов він лісом, тією дорогою й усе йде та й іде — аж той кущ зіноваті над водою, як бабуся сказала.

»Се ж він, — каже, — той кущ зіноваті, що вона казала, се ж він!»

Узяв і сів, та й сидить. Коли прилітають дві дівчини, а опісля й третя, і стали всі три купатися. Як вилізли старші, кличуть і третю: »Ходім, — кажуть, — сестро, разом.« — Не з вами, — каже, — прийшла, не з вами й піду!»

Ті взяли та й полетіли собі, а той і дума:

¹⁾ Зіновать — рослина така с.

»Коли б же мені вкрати ту одержу й ті крильця«... (А в їх і крильця, щоб, звісно, літали.) А далі й дума: »Що б то я, — каже, — й за молодець був, щоб не вкрав!« І як задивилась вона, він узяв та й украв, і сидить мовчки.

Викупалась вона й вилазить з води, коли дивиться — аж ні одержі, ні крилець . . . Як скочить вона знов у воду! . . . А далі й говорить:

»Хто взяв одержу — обізвиись! Якщо старий, — каже, — то будеш за батька; як не дуже старий — будеш за брата; а як молодий — будеш за рідного чоловіка!«

— Я, — каже, — взяв!

»Так кинь же!« каже.

— А ти ж мені слово справдиш?

»А справджу, тільки, хто ж ти такий — чи ти хоч за батька, чи ти хоч за брата, чи за рідного чоловіка?«

»Я хочу тільки за чоловіка!« одказує він. Подобалась, бо дуже гарна була.

— Ну, будь же мені й за чоловіка.«

Він і кинув їй одержу, а крильця собі зоставив.

»Чом же ти, — каже, — крилець мені не кинув?

— О, яка ж бо ти розумна! — сміється він: — ти хочеш мене підманути!

»Ні, я тебе не підманю.«

— Ну, так нехай же попереду побалакаємо й розпитаємось — чи підманеш, чи ні, а тоді й крильця оддам.

Вона тоді вилізла з води, розпитались, побалакали собі . . . А далі вона й каже:

»Куди ж ти йдеш?»

— Та йду! . . . Хто його зна, — каже, — куди, хто його зна й чого!»

»То може ж таки«, пита, »знаєш куди?»

— Та так і так — до чорта, — каже, — іду́ в пекло.»

»О, знаю ж, до якого чорта ти йдеш — до мого батька.»

— То порадь же мені: куди його йти.»

»Добре; дай же попереду мені крильця!» — все ще не хотілось, щоб був він її чоловіком.

— Ні, — каже він, — попереду забожись, що будеш мені жінкою, то тоді й оддам.»

Бачить вона, що нічого не зробить, забожилась і каже:

»Слухай же«, каже, »тепер я тобі за жінку, то слухайся мене, може, од батька одможешся; а не будеш слухатися, то нічого не поможеться, бо мій батько дуже сердитий. Там у мого батька«, каже, »три хати в дворі, — моя крайня, то ти й іди просто, та так, щоб сестри не бачили.»

І розказала йому все: як і що, куди йти, яка дорóга.

»А мені«, каже, »дай крильця, то я полечу, буду тебе виглядати.»

Він оддав тоді крильця, вона полетіла, а він пішов.

Ну, пішов він та й іде. Довго він там ішов,

чи не довго, а далі й до двору приходить і зараз у крайню хату. А вона вже його й вигляда:

»Ну«, каже, »добре ж ти зробив, що прийшов, бо батько давно вже тебе жде. Іди ж до його і слухай, яку буде тобі загадувати роботу робити; тільки«, каже, »підходь до його з правого боку, щоб він тебе не зарубав.

Він і пішов і, як казала, з правого боку заходить.

»Здорові«, каже, »були.«

— Здоров, здоров! А чого ти, — каже, — так довго до мене не приходив? — і побачивши, що той із правого боку заходить: Бач, — каже, — я хитрий, а ти ще хитріщий за чорта . . . Ну, гляди ж мені, чи зробиш те діло, що я тобі загадаю. Щоб ти мені за цю ніч серед двору викопав криницю, зруб зробив і вранці приніс з неї мені умитися. Як що зробиш, то ще поживеш, а не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з плеч!

Як сказав це, той так і заплакав, одвернувшись: »Як же«, дума, »мені за одну ніч та таку криницю зробити!« І пішов до неї, плачучи, хмурий та невеселий. А вона йому назустріч:

»Іване,« каже, »серце моє кохане! (Іваном його звали). Чом ти такий смутний, невеселий?«

— Як же, — каже, — мені не бути смутним та невеселим, коли твій батько таку мені роботу загадав!

»А яку ж він тобі роботу загадав?« — Оттак і так: »Щоб за одну ніч криницю викопав, зруб зробив і вранці завтра води приніс умитися.«

»Е, не знати чого ти турбуєшся! Я цю загадку знала, до тебе голубкою прилітала, як був у батька: боялась, що не все зрозумієш, як скаже. Лягай, лишень«, каже, »та спи — все добре буде.«

— І вже, — каже він, — не буде мені спатися, бо знаю: це не зробиться.

»Та зробиться, ти вже не журися: я постараюсь.«

Він і ліг тоді спати, і чи спить він, чи не спить, а там і погляда — чи то ж воно, справді, буде, як казала. Погляда він так — аж от зайшов вечір, вийшли зорі . . . Вийшла вона надвір. Вийшла й як свисне — так і налетіли до неї всі сімсот чортів! Вона й загадує їм цю загадку:

»Глядіть же«, каже, »мені, щоб оттут серед двору криницю за цю ніч викопали й зруб зробили та щоб така була криниця, якої й на світі нема! І щоб уранці принесли мені води умитися.«

— Добре, добре, — кажуть чорти — й зараз заходились: той копає, той рубає, той зруб іскладає, у криницю впускає. Поки півні заспівали, вже вродилась криниця, набрали води й принесли.

»От, добре!« каже; взяла в їх воду: »Прийдете«, каже, »до мене ввечері.« А до його:

»Іване«, каже, »серце моє кохане, — візьми

сокирку та хоч походи коло криниці, бо, може, батько в вікно вигляне.»

— Та де там та криниця, коло чого я похожу? — каже той, лежачи.

»Та от«, каже, »й водиця є, ще попереду батька вмиєшся!«

Устав Іван, виглянув у вікно — справді, криниця, вмився, взяв сокирку й ходить коло криниці — постукує. Аж і той батько виглянув у квартиру.

»Іди вже, Іване, серце моє кохане«, каже жінка, побачивши батька, — »неси воду: батько встав.«

Той узяв воду, поніс, а вона сама голубкою перекинулась та слідком за ним.

Прийшов Іван до батька:

»Добридень, — каже, — вам!«

— А що, чи справився?

»А вже-ж управився, — от і вода.«

— Ну, добре ж, — каже, — лягай же на день, а на ніч, щоб готов був: знову робота буде.«

Вертається Іван, а вона вже й дома, знову пита:

»Іване«, каже, »серце моє кохане, а що батько казав?«

— А що-ж казав! Оттак і так казав.«

»Ну, добре ж«, каже, »лягай, а ввечері знову підеш.«

І як стало вечоріть: »Іди!« — каже.

Пішов знов Іван. Прийшов: »Здорові«, каже, »були!«

А той йому:

— Здоров, здоров! — каже: »Чом ти так довго не приходив? Отже, слухай — гляди зроби, що я тобі скажу. Он, подивись — ліс.«

Той дивиться в вікно — ліс: може той, що він через його йшов?

— Отже, — каже, — гляди, щоб ти мені вирубав, викорчував, з'орав, пшениці засіяв, щоб вона за ніч поросла, нажав, намолотив, намолов, спік і щоб на снідання мені булку приніс!« — наказав, аж зажурих того Івана.

— Як же, — каже, — не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч.

Приходить Іван до жінки, важко зітха.

»Іване«, каже, »серце моє кохане, чого ти так зітхаєш?«

— Як же мені не зітхати, коли твій батько знов мені загадку загадав, та ще таку, що хто його зна, як її зробити!«

»Та я сю загадку давно вже знала, я до тебе голубкою прилітала! Не журись та лягай спати та спи, а я вже все зроблю!«

І як ліг той спать, вечір зайшов, вийшли зорі, вийшла надвір — і як свисне! . . . Чортів стільки налетіло, що й не злічиш.

»Глядіть же«, каже, »щоб ви мені зробили, що я скажу: ото ліс — то щоб ви мені вирубали його, викорчували, з'орали, пшениці насіяли, намолотили й булку до світа принесли!«

— Добре! — кажуть.

»Глядіть же мені!« — і пішла в хату.

А ті як ухопляться: той руба, той деревню вивозить, той корчує, той оре . . . І поки півні заспівали, усе зробили й булку принесли.

»Іване, серце моє кохане, вставай« — каже — »та булку неси!«

— Та чи вже ж вона є? — пита той.

»А вже ж є! — он подивись, де був ліс. . .«

Устав той, подививсь — скільки гляне: пшениця. »Оце!« дума, — й пішов до батька з булкою.

»А що«, каже, »чом ти так довго не приходив?«

— Як же, — каже, — скоро було й прийти? Ви й самі знаєте, що такого діла скоро не вхопиш!

»Та це що правда, то правда . . . Ну, а зробив же? є булка?«

— А вже ж ізробив! от і вона!

»Ну«, дума чорт: »і це ж не-аби-який!«

І велів йому спати день, і ніч, і знову день: »Бо ти«, каже, »певно натомився, — це велике діло!« А велить прийти на другий день увечері.

»Добре«, каже Іван, »прийду!«

І такий пішов додому сумний, сумний: »Певно«, дума, »таке вже загада, що й зробить не можна!«

»Іване, серце моє кохане«, — зустріча жінка, — »чого ти такий сумний?«

— Як же, — каже, — мені не бути сумним, коли отак і так: батько, певно, вже таке загада, що й зробить не можна.

»Не сумуй«, каже, »я це вже давно знала,¹ до тебе голубкою прилітала! От прийде ніч, то порадимось.«

І так розважила його; а як прийшла ніч, порадились, що треба тікати.

»Тільки«, каже Іванові, »тричі плюньмо в оцій хаті, то слина йому одговорить.« (Ото-б-то, як батько спита: »Чом ти, Іване, до мене не йдеш?« — то слина скаже: »Зараз!« Той буде ждати, а потім знову — поки-то довідаються!) Так вони порадились — і втекли.

А батько ждав-ждав на другий день увечері — не йде:

»А чом ти, Іване«, гука, »не йдеш до мене?«

А слина йому:

»Зараз!« каже.

Той попождав, може, до півночі — знову гука.

»Зараз!« знову йому слина, і так довго його поповодила, аж розсердився.

»Підіть«, гука на других дочок, »та вбийте його сякого-такого й принесіть, то я його ззім!«

»І, вже«, кажуть ті, збігавши: »нема й його, нема й її!«

»Ну«, дума чорт. Аж здивувався: »Я«, каже, »хитрий, а це ще хитріший од чорта! Підіть же«, каже, »доженіть їх, то я обох ззім!«

От ті дочки й побігли. Ті за добу Бо'-зна де стали, а вони таки почали доганяти. От ті оглянуться — коли женуться.

»Ой лишечко-ж«, каже жінка, »женуться, — що ж нам робити!«

— А хто його зна, — каже, — що робити!

»Ну, слухай-же«, каже, »я стану церквою, а ти попом, і ходи по церкві — тільки не повертайся до їх передом, щоб не пізнали.«

От вона стала церквою — така стала церква, аж порохня з неї сиплеться, а він попом, і ходить по церкві. Ті прибігли до тієї церкви, так їм не можна в церкву ввійти, й стали коло порога.

»Чи чуєш ти«, питають, »попе, чи не бачив отаких і таких — молоді обоє!«

А той і обзивається, а до їх не оглядається:

— Бачив, — каже, — »як оця церква ставилась, а мене попом наставляли, то бігли.«

»Еге-ге«, кажуть, »коли то вже ця церква ставилась! Вже й порохня з неї сиплеться! Завернімось, бо не доженемо.«

Завернулись вони, а ті знову стали людьми й побігли. Вернулись вони, а батько й пита:

»А що«, каже, »догнали?«

— А вже-ж, — кажуть, — не догнали.

»А нікого-ж«, пита, »не бачили?«

— Чом не бачили? Бачили, — кажуть, — серед степу церкву: така стара, аж порохня сиплеться, і в тій церкві піп. Ми й питались, так і так каже.

»Е«, каже батько, »так то-ж саме вони, чом ви їх не били? Біжіть же знову: може, церкви не побачите, то хоч шматочок принесіть, хоч порохні.«

Побігли ті. Прибігають на те місце, коли нема ні церкви, ні попа — чисто, мов там нічого й не було.

»Мабудь же то вони!« кажуть і побігли далі доганять. А ті вже Бóзна де стали! Коли оглянуться знову — женуться.

»Ох, лишенько ж«, каже, »що ж тут робити! Ну, слухай же«, каже вона: »я стану пшеницею, а ти сторожем, ходи коло мене та тільки передом не повертайся.«

От і стала вона пшеницею — такою ж то хорошою, що як вітер повіє, аж полягає... А він дідом старим, ходить із кійком. Коли вони й прибігають:

»Дідусю-голубе«, кажуть, »чи не бачив ти тут, молоді люде бігли?«

— Чому не бачив? — каже — бачив, як на оцю пшеницю орали й мене сторожем наставляли.

»Еге-ге!« кажуть: »коли-то воно оралось, сіяли пшеницю, поросла — й яка ж то вона хороша! — Пора й жати, а вони тоді бігли! Не доженемо, вернімось!« І вернулись.

А чорт уже сидить і рот роззявив, щоб зараз і зісти, як принесуть.

»А що ж«, пита, »догнали?«

— Ні, — кажуть, — не догнали!

»А нікого ж не бачили?«

— Ні, бачили: серед степу пшениця — і така ж то хороша-хороша!... і сторож.

»А не питали ж у нього?« — каже батько.

— Чом не питали? Питали! »Так і так каже.«

»А то ж«, каже, »він і є, а то вона, вража дочка, — хоч би були мені один колосок принесли! . . . Ну«, каже до жінки: »стара, будемо ж ми самі бігти, то дамо їм гарту, а то ці нічого не зроблять.«

— Чи бігти, — каже стара, — »то й бігти!«

І побігли. Побігли вони й біжать та й біжать. Коли оглянуться ті:

»Ой«, каже, »мабуть, тепер уже пропадемо, батько й мати женуться . . . Що нам робити?«

— А що нам робити? — хто його зна що!

»Ну, слухай же«, каже, »я стану водою, а ти селехом — і плавай, тільки не повертайся до їх передом, а то пізнають!«

І стали річкою — й такою ще, що не можна нікуди й обійти, а він селехом — і плава . . . тільки »ках-ках-ках!«

Прибігли ті до річки, й дивляться, що ні перейти, ні обійти, — нікуди далі бігти . . . Той і розсердився на дочку:

»Будь же ти неладна! Коли ж ти така«, каже, »заляж на три роки камінем!«

Прокляв, і вернулись; а ті знову стали людьми й пішли.

Пішли вони й доходять до того гóрода, де батько та мати Іванові, і каже вона йому:

»Ну, гляди ж ти мені, з ким хоч цілуйся, тільки нідé не цілуйся з меншою сестрою, де вона є, бо забудеш мене. А я«, каже, »бáтьків

і материн гріх спокутую — на три роки камінем заляжу. І оце на́, візьми оцю подушечку, та гляди не розпорюй її, поки я не прийду: оце», каже, »буде тобі на пам'ятку: як подивишся на неї, то й мене згадасш. А щоб більше ніхто не бачив її — на хату закинь, на горище.»

Так попрощались вони, й він пішов додому.

Пішов, приходить — і, Господи, як порадили всі! Батько, мати, рідня вся кинулась цілуватися — так він ні з ким, боїться, щоб із меншою сестрою не поцілуватися. А далі й поцілувався таки, бо всі плакати стали:

»Ти«, кажуть, »гордий став!«

А менша дядькова сестра:

»Чом же ти«, каже, »зо мною не хочеш цілуватися?« — плаче . . . »Хіба«, каже, »ти мені не брат, або я не така, як другі?«

Так він неначе того й не чує. От вона взяла, та нищечком тоді ззаду підкралась, поцілувала... Як поцілувала, та то він говорив, а то й забув не тільки за свою жінку, ай де був, і як утікали, і про що й розказував.

Як забув він, батько й каже йому — вже рік пройшов, два, або й більше:

»Сину«, каже, »та пора вже тобі й женитися.«

— Якщо пора, — каже, — то й пора: шукайте! (Забув . . .)

Батько й найшов йому — таку гарну! За царенка та щоб не гарну! Стало весілля.

А та вже одлежала своє, зробилася черницею й прийшла в гóрод та й злізла на вербу над криницею — може, щоб подивитися: а де, мов? . . . І її видно в криниці; така хороша-хороша! Коли ж приходить бідна, обдерта наймичка по воду, і гульк у криницю — а там хороша-хороша! Думала, що сама, та й каже:

»Тьху, біс його батькові! отака хороша, та багачам воду носила! Ні, більше не буду: нехай не діждуть!« — і торох відра об землю, аж клепки забряжчали, так що та аж засміялась.

»Ну«, дума, »тут не діждусь!« І злізла, щоб піти розпитатися.

Пішла, коли й зустрічається з дівчатами:

»А що тут«, пита, »у вас, дівчатка, чути.«

— Та що, — кажуть, — у нас чуť? Царенко десь був далеко, мабуть, аж у самого чорта, а тепер жениться, — весілля.

»Жениться, весілля?« — Еге!

»А де ж вони живуть, ті ваші царі?«

— А отам, — кажуть, — і там.

»Спасибі ж вам«, каже, »прощавайте, бо мені ніколи!« І хутенько туди.

Прибігла: весільні гості, царенко ходить по хаті — її не пізнає. Вона й стала збоку, піджида, поки молодих заведуть за стіл. А як завели:

»Чи не можна б, будьте ласкаві«, пита у цариці, »зробити пару голубків і пустити в хату?«

— Чом не можна? — кажуть: »можна!«

От вона взяла та й зробила їх, а вони й сіли над головою у молодих, на образах, і говорять. Каже голубка:

»Агу! А ту забув, а другу здумав! Агу! А ту забув, а другу здумав! А знаєш ти, голубе, як ми вдвох тікали од батька?«

— Знаю! — каже голуб.

»А знаєш ти, голубе, як нас сестри догнали? А знаєш ти, голубе, як я стала церквою, а ти попом?« — Знаю!

»А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти сторожем? Як я була водицею, а ти селехом? Як мене батько прокляв, і я лягла на три роки камінем?«

І так та голубка все пита голуба; і як дійшла: »А знаєш ти«, каже, »що я тобі казала, щоб ти не цілувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?« Як почує тоді молодий, та як вискочить із — за столу — та до тієї черниці: уже згадав, пізнав — обійма її, цілує . . .

»Це ж«, каже, »моя жінка! Це ж отака й така!«

Всі так зраділи, а ту молоду до батька випроведили . . . А подушечку розпороли й відтіля всякого добра, скоту . . .

Живуть і постолом добро возять.
